

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Романенкова Юлія Вікторівна

УДК 7.035(44)

**Школа Фонтенбло і маньєризм у французькому
мистецтві XVI сторіччя**

17.00.05. – Образотворче мистецтво

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2002

Ц 103(4ФР)1-2

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00761982 (X)

Дисертацією є рукопис.

42/46

Роботу виконано в Національній Академії образотворчого мистецтва і архітектури

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри теорії та історії мистецтва НАОМА
М.О.КРИВОЛАПОВ

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, головний науковий співробітник відділу мистецтва Центральної Європи Державного інституту мистецтвознавства Міністерства культури Російської Федерації **Л.І.ТАНАНАЄВА**

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри Історії і теорії мистецтва Львівської Академії Мистецтв **С.П.ЛУШІЙ**

Провідна установа:

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Т.Рильського НАН України

Захист відбудеться "16" квітня 2002 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.103.01 в Національній Академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м.Київ, вул. Смирнова-Ласточкина, 20.

3 дисертацією можна ознайомитись у бібліотечі Національної Академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Автореферат розісланий "11" березня 2002 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, професор

Ю.В. Белічко

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми. У дисертаційній роботі досліджується феномен школи Фонтенбло і проблема маньєризму у французькому мистецтві XVI ст. Явище, відоме у світовому мистецтвознавстві як "стиль Фонтенбло", було не лише проміжною ланкою між Ренесансом і бароко, а й унікальною мистецькою реалією. Феномен стилю Фонтенбло відігравав значну роль і у формуванні стильової спрямованості мистецтва інших країн, тобто мав інтернаціональний характер.

Мистецтво Першої і особливо Другої шкіл Фонтенбло — тема, що безсумнівно потребує досконалішого, ніж досі, вивчення, оскільки вона стосується питання розвитку культури на теренах країн Північної Європи.

Стан вивченості досліджуваної проблеми.

Складність дослідження обраної дисертантом проблеми полягає в тому, що вона недостатньо вивчена як західноєвропейською, так і вітчизняною мистецтвознавчою наукою. Її неоднозначно оцінюють через малу кількість тогочасних творів, що дійшли до наших днів у своєму первинному вигляді. Значна частина творчого спадку майстрів того періоду, введена в науковий обіг, з більшими чи меншими змінами після реставраційного втручання. І хоча при цьому роботи зберегли свою першооснову, все ж це ускладнило атрибуцію та визначення стилістичних особливостей та індивідуальної манери тих чи інших авторів, особливо з погляду колористики.

Загалом феномен маньєризму в його національних варіантах, а також своєрідність творчості майстрів шкіл Фонтенбло досить поверхово розглядається у мистецтвознавчій літературі. У більшості наведених наукових досліджень відсутній належний аналіз стилю в контексті загального розвитку культури Франції та інших європейських країн означеного періоду. У кількісному відношенні існує чимало мистецтвознавчих праць, переважно французьких авторів, присвячених даній темі.

Серед французьких вчених, які досліджували мистецтво того періоду, слід згадати Луї Дім'є («Часи Катерини де Медичі», 1904, праці «Історія портретного живопису у Франції в XVI ст.», 1924-1926, «Французький живопис», 1942); Сільві Беген («Школа Фонтенбло, маньєризм при дворі Франції», 1960, «Майстер Флори і школа Фонтенбло», 1961, «Між Ренесансом і бароко», 1966); Жака Адемара

ЛІБРАРІЯ
АН України

(«Французський жанровий живопис XVI ст.», 1945, «Антуан Карон і його вплив», 1951).

У західноєвропейському мистецтвознавстві є дослідження, присвячені окремим аспектам тогочасних мистецьких явищ, наприклад, іконографії фресок галереї Франциска I у Фонтенбло (Panofsky D. et E. *Étude iconographique de la Galerie François Ier à Fontainebleau*. Paris, 1992).

Іноземними авторами виконано чимало досліджень, присвячених окремим персоналіям. Однією з найзначніших є праця Ж.Ерманна про Антуана Карона (Ehrmann J. *Antoine Caron*. Paris, 1986). Існують проблеми, пов'язані з вивченням живописних творів невідомих майстрів.

Дослідники колишнього Радянського Союзу, зокрема, й російські, українські вивченням проблеми школи Фонтенбло займалися мало. Найчастіше це явище трактувалося тоді як завершальна та занепадаюча фаза французького Ренесансу. Така точка зору простежується у працях вчених радянського періоду не лише стосовно французького маньєризму, а й європейського взагалі. Такий однобічний підхід пояснюється реаліями соціально-політичної ситуації того часу.

В одному з досліджень Н.Б.Петрусевич («Искусство Франции XV-XVI веков». Л., 1976) розглядаються біографії окремих художників, побіжно аналізуються деякі твори мистецтва, але майже відсутній аналіз історико-політичної ситуації у Франції в цілому і стилю Фонтенбло зокрема.

Докладніше культура Франції XVI ст. розглядається у дослідженні Т. Вороніної, Н. Мальцевої та В.Стародубової «Искусство Возрождения в Нидерландах, Франции, Англии» (М., 1994), а саме в розділі, присвяченому Ренесансу та маньєризму на французькій землі. Автори в загальних рисах торкаються також питань школи Фонтенбло, але не вичерпують проблеми, багато чого лишилося поза їхньою увагою.

Цікаві факти, що стосуються нашої теми, можна знайти у монографії Н.Лівшиці «Французское искусство XVI — XVIII веков» (Л., 1967), але не до кінця осмислених як мистецьке явище.

Заслугує уваги праця Н.Мальцевої «Французский карандашный портрет XVI века» (М., 1978), у якій досить докладно висвітлено загальнокультурну панораму. Шкода лише, що у названому виданні, як і в попередній роботі дослідниці, присвяченій Ф.Клуе (Мальцева Н. Клуэ. Л., 1972), є чимало неправильних датувань і атрибуцій творів. Атрибуції Н.Мальцевої не завжди

збігаються з атрибуціями західноєвропейських, передусім французьких, дослідників, які більш вивірені, переконливіше аргументовані.

Складність висвітлення обраної теми полягає ще й у тому, що французький "стильовий календар" має специфічні особливості. Для французького мистецтвознавства характерна традиція не давати стилістичним періодам спеціальні назви, а називати їх за іменами правителів, котрі перебували при владі у той час, як, наприклад, "стиль Людовика XIII", "стиль Генріха IV". Французькі дослідники не дуже охоче застосовують і поняття "маньєризм", віддаючи перевагу словосполученню "стиль Фонтенбло", котре має індивідуальне смислове наповнення з національним забарвленням.

Окремі аспекти теми висвітлювалися певною мірою й українськими мистецтвознавцями. Так, у роботі Л.Сак і О.Шкляренко "Западноевропейская живопись" (К., 1981) побіжно розглядаються портрет Марії Стюарт з колекції Національної картинної галереї Львова і твір "Битва під Арком" невідомого фламандського живописця, що зберігається в музеї Західного та Східного мистецтва Одеси. Одеському полотну, яке раніше приписувалося А.Дюбуа, присвячена також стаття В.Власова "Рідкісний зразок батального живопису" ("Образотворче мистецтво", 1973, № 6). Однак французькі вчені своїми новими дослідженнями вносять суттєві поправки щодо атрибуції твору "Битва під Арком", про що йшлося і в українській періодиці (Романенкова Ю. До проблеми вивчення творів французького живопису XVI сторіччя в українських колекціях//Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр. Академії мистецтв України. — Вип.1. — 2000).

Отже, як з'ясувалося, російські та українські дослідники мало вдавалися до всебічного аналітичного осмислення проблем, пов'язаних із формуванням і становленням школи Фонтенбло та розвитком маньєризму у мистецтві Франції XVI сторіччя. Автори глибоко не аналізували як історико-культурної ситуації, так і синтезу архітектури та образотворчого мистецтва того періоду. До того ж, оцінка окремих проблем розвитку культури Франції, зокрема й художніх явищ, що досліджувалися в радянські часи та нині, з огляду на зміну світогляду явно застаріли та не відповідають сучасним вимогам світової науки.

Об'єктом дисертаційної роботи є корпус творів живопису, графіки і частково декоративно-ужиткового мистецтва, а також архітектурних споруд Франції XVI — першої третини XVII сторіччя та деякі твори італійського

мистецтва цього ж періоду. Передусім це роботи італійських митців, виконані під час перебування у Франції. В дисертаційній роботі йдеться і про творчість окремих представників інших національних варіантів маньєризму, а саме німецьких і фламандських художників. Досліджуються роботи, що зберігаються в музеях Франції, Італії, Великої Британії, Австрії, Канади, Росії, України, та ін.

Зокрема досліджується творчий доробок Россо Фьорентіно, Франческо Приматіччо, Нікколо дель Аббате, тобто італійських маньєристів "другої хвилі", а також французьких і фламандських митців Першої та Другої шкіл Фонтенбло — Антуана Карона, Жана Кузена Старшого, Жана Кузена Молодшого, Жана і Франсуа Клуе, Амбруаза Дюбуа, Мартена Фреміне, Туссена Дю Брея, представників творчої династії Дю Мустье. Окремим аспектом розглядається живопис анонімів Першої та Другої шкіл Фонтенбло. На цьому явищі загострюється особлива увага, оскільки воно є одним з найменш досліджених, хоча мало неабиякий вплив на процес формування характеру стилю Фонтенбло.

Предметом дослідження є культурно-історична ситуація у Франції напередодні виникнення нового стилю як засаднича основа для формування нової культури. Дисертант ставить за мету поєднати історичний метод дослідження з мистецтвознавчим аналізом, окреслити картину культури тієї доби в цілому, враховуючи насамперед трансформування світогляду творчої особистості з визначенням чинників, котрі його зумовлювали, тобто всебічно схарактеризувати явище.

Червоною ниткою через усе дослідження проходить питання про значення стилю Фонтенбло для еволюції мистецтва інших європейських країн. Однією з ключових у дисертації є проблема школи Фонтенбло як ядра французького маньєризму, його основної складової, тобто здійснюється пошук відповіді на запитання, чи є стиль Фонтенбло синонімом маньєризму, чи його можна вважати самостійним етапом у розвитку французького мистецтва.

Аналізуються процеси синтезу традицій у мистецтві середньовічної Франції та ренесансової Італії, поступового відриву від жорстких догм релігійного мистецтва, досліджується роль готичних традицій на різних фазах формування нового мистецтва Франції. Окремо розглядається творчість маньєристів "першої та другої хвилі", тобто італійських майстрів, які в різні часи працювали у Франції за запрошенням королів і першими познайомили французьких митців з традиціями італійської культури.

Хронологічні рамки досліджуваного періоду окреслити однозначно досить важко, оскільки і західноєвропейські, і вітчизняні науковці дотримуються різних датувань. Загалом можна стверджувати, що таким відрізком часу є період від 20-х років XVI ст. до початку XVII ст. При цьому слід мати на увазі, що передумови виникнення досліджуваного явища почали формуватися, починаючи з кінця XV ст., коли до Франції прибули перші італійські майстри. Ці появи були ще стихійними, але саме вони створили підґрунтя нового стилю.

Мета дослідження. Одне з завдань дисертаційної роботи — аналіз ролі готичних традицій у французькому мистецтві XVI — першої третини XVII ст. і з'ясування причин переваги італійського впливу і його постувового переростання в домінуючу ознаку творчості французьких майстрів.

Як основну в дослідженні можна виділити дилему "Ренесанс—маньєризм". Автор прагне довести, що мистецтво Першої та Другої шкіл Фонтенбло не може вважатися цілком ренесансовим чи то повністю маньєристичним за своїм характером, бо в ньому органічно поєднуються риси Відродження і специфічні особливості маньєризму, що зайвий раз переконує у самостійності французького варіанту стилю загалом.

Особливо важливим у дослідженні є уточнення атрибуцій окремих тогочасних творів, які викликають сумнів, зкрема мистецьких робіт майстрів Першої (насамперед) та Другої шкіл Фонтенбло. Автором дослідження запропоновано також класифікацію живописного спадку згаданих шкіл.

Окремо розглядається в дисертації питання про північний (переважно фламандський) вплив і причини відмови від нього в мистецтві Другої школи Фонтенбло.

Теоретико-методологічну основу дисертації становить застосування автором різних методів вивчення дослідження. Передусім використовуються історико-хронологічний, стилістичний та іконографічний (з елементами іконології) методи, завдяки чому вдалося дослідити культурно- історичне тло обраного для вивчення періоду і здійснити іконографічний аналіз основних творів образотворчого мистецтва доби.

Наукова новизна дослідження полягає насамперед у тому, що окремо ця тема не розглядалася українськими дослідниками, як і науковцями колишнього Радянського Союзу. Певні відомості про мистецтво обраного для вивчення

періоду містяться лише в поодиноких публікаціях періодичних видань та у працях загального характеру.

Новим у дослідженні є також виділення автором творчості художників-анонімів школи Фонтенбло як окремого, самодостатнього явища та класифікація творчого доробку цих майстрів за хронологічним і жанровим принципами.

Практичне значення дисертаційної роботи. На підставі проведеної дослідницької роботи визначено роль і значення мистецтва Першої та Другої шкіл Фонтенбло для формування й подальшої еволюції художньої культури Франції; введено в ужиток низку творів образотворчого мистецтва, які раніше не досліджувалися вітчизняними науковцями. Здійснене наукове дослідження дає можливість систематизувати розпорошені відомості про малодосліджені, розкидані по різних колекціях багатьох країн світу твори майстрів школи Фонтенбло й означити це окрему проблему.

Результати дослідження можуть використовуватися істориками мистецтва, культурологами у їхній науково-пошуковій та лекційній роботі, а також музейними працівниками при атрибуції та датуванні творів французького образотворчого мистецтва XVI — першої третини XVII ст.

Дисертація може послужити своєрідною підставою для подальшого висвітлення дослідниками творчості окремих майстрів XVI — першої третини XVII ст., насамперед анонімів школи Фонтенбло.

Впровадження результатів роботи. Автор має 4 публікації за темою дисертаційної роботи у періодичних виданнях, акредитованих ВАКом України. Опубліковані праці присвячені проблемам атрибуції та датування творів французького живопису, що зберігаються в українських колекціях, і живописному доробку художників-анонімів Першої та Другої шкіл Фонтенбло, а також аналізу характерних особливостей французького варіанту стилю маньєризм у цілому.

Апробація роботи. Дисертація є складовою частиною плану наукових досліджень кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. Дисертаційне дослідження обговорювалося і було рекомендоване до захисту кафедрою теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури.

Структура дисертації. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 253 сторінки, з яких 199 сторінок основного тексту. Робота складається зі

вступної частини, чотирьох розділів, висновків, приміток, додатків. Бібліографія містить 169 позицій. Ілюстративний матеріал має 387 ілюстрацій, з яких частина — кольорові фотографії, виконані автором з оригіналів. Додатки містять список ілюстрацій, ілюстрації, перелік замків і музеїв, що згадувалися в основному тексті та примітках, відомості про основні виставки і конференції, які відбувалися протягом останніх десятиріч у різних країнах та прямо чи опосередковано стосувалися досліджуваної теми.

Основний зміст дисертаційної роботи. У вступній частині обґрунтовується актуальність обраної теми, доводиться необхідність її вивчення, аналізується стан вивченості проблеми у сучасному мистецтвознавстві. Вступ містить історіографію проблеми, огляд інформації щодо основних виставок та конференцій, які мали пряме чи опосередковане відношення до теми й проходили протягом останніх років.

У вступі поряд з історіографією питання окреслюється проблематика дисертаційної роботи, визначаються хронологічні рамки та основна мета дослідження, ядром якої є дилема "школа Фонтенбло — маньєризм". Автор доводить, що школа Фонтенбло є складовою частиною поняття "французький маньєризм", основним компонентом останнього.

Перший розділ основного тексту має назву «Витоки та культурно-історичне тло феномену школи Фонтенбло. Основні етапи розвитку стилю школи». У ньому аналізується культурно-історичне тло обраної для дослідження доби в цілому та загальна характеристика основних етапів еволюції школи Фонтенбло. Розділ складається з трьох частин. У першій з них подається аналіз соціально-політичної ситуації у Франції на межі XVI та XVII ст., огляд культури доби. Дослідження історико-політичних процесів засвідчує нерозривний зв'язок останніх з тогочасною культурою. Італійські війни, що їх вела Франція в ті часи, специфіка менталітету Франциска I, який тяжів до італійської культури, домінуюча роль аристократичної верхівки як основного замовника визначили характер мистецтва Франції XVI ст.

Друга частина розділу присвячена аналізу ситуації, що склалася в архітектурі та образотворчому мистецтві Франції того періоду, характеристичні умов, за яких зародилося досліджуване явище.

Огляд замкового будівництва дає змогу визначити загальний характер архітектури Франції XVI ст., що вже стала майже цілком палацовою. При цьому

простежується тяжіння до ансамблевості, органічного скульптурно-живописного синтезу у замковому середовищі. Це спостерігається, зокрема, в комплексі замку Фонтенбло. Також подано стислий аналіз творчості провідних французьких скульпторів – Ж.Гужона, Л.Рішье, П.Бонтана, М.Коломба, Ж.Пілона. Отже, висвітлюються передумови виникнення у Франції стилю Фонтенбло, поява нових тенденцій у мистецтві французького королівства.

Третя частина містить характеристику італійського варіанту стилю маньєризм, його основних показових рис, а також огляд італійського періоду творчості майстрів, що згодом працювали при французькому дворі за замовленням королів. Йдеться, зокрема, про творчість Б.Челліні, А. дель Сарто, Россо, Приматіччо, Н. дель Аббате, інших італійців, про перебування яких у Франції майже нічого не відомо.

Другий розділ роботи – “Школа Фонтенбло. Періодизація” — присвячено безпосередньо етапам еволюції школи Фонтенбло. Він складається з двох частин. Перша — це загальна характеристика основних прикметних рис школи в цілому, а також докладніша періодизація Першої школи, розподіл її на періоди та огляд характерних особливостей кожного з них. Хронологія школи загалом доволі складна. Кожен із чотирьох хронологічних відрізків Першої школи має кульмінаційні моменти еволюційного процесу, основні персоналії та власну міру вивченості. Перший період Першої школи тривав до 1540 року, і розпочався він не з 1530-х років, як зазначають вітчизняні дослідники, а трохи раніше. Другий період почався після смерті Россо Фьорентіно (1540 рік). Провідна роль у ньому належить Ф. Приматіччо. Цей етап означений впливом із Фонтенбло багатьох італійських майстрів. Даний феномен мав як негативне, так і позитивне значення. З одного боку, художники залишали резиденцію, де все активніше брали стерно влади у свої руки французи. Але з іншого боку, залишаючи Фонтенбло, італійці осідають в інших регіонах Франції, а згодом і в інших країнах.

Тож, новий стиль, що сформувався у Фонтенбло, став поширюватися на все більшій території. Саме у цей час провідна роль поступово починає переходити від Фонтенбло до Парижа. Столиця стає осередком нової культури, наслідуючи в усьому Фонтенбло, але творчо переосмислюючи його новаторство.

Особливо плідним і багатим у співробітництві італійських майстрів із місцевими був третій період. У ці роки ще виразніше формуються, викристалізуються ознаки стилю – придворний характер мистецтва загалом,

примат рисунка, лінії, чистота палітри, переважаючі сюжетів явно міфологічного спрямування, елегантна манірність постатей, зростаюче значення пейзажу та оголеної натури.

Про четвертий період Першої школи говорити складніше, бо чимало з тих, хто працював тоді, пішли у небуття. Прізвища Руджієрі чи Дж.-К. дель Аббате мало відомі, а більшість їхніх робіт зникла — втрачена або знищена.

Крім хронологічного розподілу, існував ще й поділ художників школи на своєрідні підгрупи – категорії, який використовується і тепер. Приналежність майстрів до певної категорії визначалася їх походженням, наявністю впливу при дворі, значенням того виду мистецтва, яким вони займалися, платнею і, нарешті, рівнем професіоналізму. Досить скупі відомості про цю своєрідну шкалу збереглися у королівських рахунках.

У другій частині розділу подано аналіз французького періоду творчості італійських майстрів, що стали "передтечами" стилю Фонтенбло, тобто так званих "італійців першої та другої хвилі", передусім таких, як Россо Фьорентіно, Приматіччо, Н. дель Аббате.

Третій розділ дисертаційної роботи — "Перша школа Фонтенбло" — охоплює безпосередньо період Першої школи. Він є найзначнішим у дослідженні. Цей розділ також поділено на два підрозділи. У першому з них розглядається живописний доробок майстрів Першої школи. Автором запропоновано систему, за якою провадився аналіз творчого доробку окремих майстрів. Об'єктом дослідження стали твори представників творчих династій Клуе, Кузен, К. де Ліон, А.Карона, Ф.Кенеля та "анонімів школи Фонтенбло".

У підрозділі акцент зроблено на специфічному характері ієрархії жанрів, притаманної лише французькому мистецтву означеної доби, а саме слабкому (порівняно з іншими країнами Західної Європи) розвитку релігійного жанру, що лише час від часу активізується, домінуючій ролі портрета, зумовленій панівною роллю придворної аристократії як основного замовника. Аналізуються передусім історичний та міфологічний живопис і портрет.

До другого підрозділу увійшов матеріал, що стосується графіки майстрів Першої школи Фонтенбло, яка також по-своєму класифікується — весь корпус творів поділяється на графіку допоміжну (сюжетну) і портрет. У цьому підрозділі також розглядається мистецтво творчих династій Клуе та Дю Мустье, А.Карона тощо.

Останній, *четвертий розділ* – “Друга школа Фонтенбло” – присвячений аналізу основних характерних рис Другої школи Фонтенбло, яка найгірше досліджена і творів якої збереглося найменше. Хронологічно це період з кінця XVI ст. до початку другого десятиріччя XVII ст., тобто час правління Генріха IV (до 1610 року). Через те, що збереглося небагато творів, часом лише у фрагментах, про живописців цього періоду відомо дуже мало. Основними є три прізвища — Туссен Дю Брей, Амбруаз Дюбуа та Мартен Фреміне.

Дослідники вважають, що творчий спадок майстрів Другої школи Фонтенбло слід аналізувати у двох аспектах: у контексті Франції та в контексті Європи в цілому. Майстри Другої школи представляють маньєризм другої хвилі або пізній маньєризм. А найвиразніше він виявляється на межі XVI та XVII ст. у Лотарінгії (Белланж і Калло) та Богемії (двір Рудольфа II). Але в той період Фонтенбло був насичений духом Фландрії.

Четвертий розділ також поділений на три підрозділи. Перший присвячено аналізу живопису та графіки провідних майстрів Другої школи, огляду основних прикметних рис, притаманних стилю цього періоду, проблемі примату фламандських впливів і, зрештою, утворення того стилю, який і став ядром мистецтва Другої школи.

Другий підрозділ присвячений стислому огляду декоративно-ужиткового мистецтва доби і передусім особливій ролі орнаментики для формування характеру стилю. Оскільки ця доба була періодом надзвичайно тісного взаємозав'язку між різними видами мистецтва, добою синтезу мистецтв, зміна архітектурного стилю закономірно спричинила стилістичну перебудову всієї системи ужиткових мистецтв. І саме тоді чи не найяскравіше виявилася одна з основних прикметних рис стилю Фонтенбло — еволюція орнаменту, що стало однією з найважливіших зовнішніх особливостей стилю.

В останньому підрозділі побіжно висвітлюється проблема інших національних варіантів стилю маньєризм і ролі школи Фонтенбло для формування їх характеру. У різних країнах маньєризм мав свої хронологічні рамки. В Італії, як уже зазначалося, маньєризм народився у Флоренції, а згодом форпостом стилю став Рим. Саме звідки він поширився і на інші території.

Маньєризм мав кілька основних напрямків руху, крім французького. Це, зокрема, іспанська, нідерландська, чеська, німецька «гілки». Таку специфіку руху можна пояснити насамперед тим, що саме в таких напрямках пересувалися носії

стилю — головні представники італійського маньєризму. Але в межах цього загального процесу відбувався ще й й процес внутрішній, хоча й менш масштабний — пересування художників не лише з Італії, а й із інших країн. Йдеться про маршрути з Амстердама, Антверпена до Фонтенбло, Флоренції, Рима, з Амстердама — до Праги, тобто, по суті, у зворотньому напрямку, а відтак відбувався своєрідний стильовий колообіг.

До іспанської групи маньєристів можна віднести Ель Греко, Федеріко Цуккарі, Тібальді, Камб'язо. Серед значних художників майже не було таких, творчості яких не торкнувся б дух маньєризму. Цей стиль, незважаючи на відмінність географічних та економічних умов країн, де він розвивався, являв собою досить цільну течію. Поширенню та стилістичній єдності сприяла популярність у ті часи репродукційної графіки. Це давало змогу майстрам знайомитися з найпопулярнішими творами доби, які ставали для них своєрідними еталонами.

Кожен розділ основного тексту має висновки, у яких стисло підсумовується все викладене у даній частині тексту та ще раз окреслюється коло питань, які у цьому розділі розв'язані. Основний текст у цілому також має підсумовуючі висновки. У них нагадуються проблеми, які порушувалися у межах досліджуваної теми для наукового розгляду, насамперед проблема школи Фонтенбло у контексті французького мистецтва XVI – перших десятиріч XVII ст. та значення цієї школи для подальшого розвитку художньої культури Франції. При цьому особлива увага приділена аналізу стилю Фонтенбло як ядра французького варіанту маньєризму та доведенню його самобутності; синтезу мистецтв як необхідній складовій мистецтва школи Фонтенбло; значенню орнаменту для формування стилю Фонтенбло; нарешті, універсальності характеру стилю.

Список опублікованих праць:

1. Романенкова Ю.В. Окремі аспекти вивчення живопису художників-анонімів школи Фонтенбло // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Зб.наук.пр. Харківського художньо-промислового інституту. — 1999. — Вип. 4-5. — С. 85-90.

2. Романенкова Ю.В. Портрет Марії Стюарт з Картинної галереї Львова (до питання атрибуції)/Зб.наук.пр.Львівської Академії Мистецтв. — 1999. — Вип. 2-3. — С. 205-207.
3. Романенкова Ю.В. До проблеми вивчення творів французького живопису XVI сторіччя в українських колекціях // Мистецтвознавство України: Зб.наук.пр. Академії мистецтв України. — 2000. — № 1. — С. 357-362.
4. Романенкова Ю.В. Проблема французького варіанту маньєризму та роль школи Фонтенбло в художній культурі Франції XVI сторіччя // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Зб.наук.пр. Харківського художньо-промислового інституту. — 1999-2000. — Вип. 6-1. — С. 76-78.

Анотація

Романенкова Ю.В. Школа Фонтенбло і маньєризм у французькому мистецтві XVI сторіччя.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за фахом 17.00.05 — образотворче мистецтво. — Національна Академія образотворчого мистецтва і архітектури. Київ, 2002.

Роботу присвячено мистецтву школи Фонтенбло в загальному контексті французького мистецтва доби маньєризму — XVI ст. Ця тема не досліджувалася вітчизняними науковцями окремо, висвітлювалися лише окремі її аспекти у публікаціях періодичних видань та працях загального характеру. Такий стан вивчення теми зумовив необхідність її подальшого докладного дослідження з урахуванням її неабиякої ролі для формування нової еволюційної фази французького мистецтва та інтернаціональний характер феномена.

Основна проблематика дослідження охоплює питання: формування національного варіанту маньєризму на терені Франції, характерні особливості стилю, його відмітні риси, самоцінність школи Фонтенбло. До основних питань належить і дилема "стиль Фонтенбло — французький маньєризм", тобто мистецтво школи як ядро маньєризму Франції, новий характер культури, що базується на органічному взаємозбагаченні трьох складових (італійської, французької та фламандської), тяжіння стилю до синтезу мистецтв, особлива роль орнаментики в утворенні його характеру.

У двох розділах основного тексту розглядається творчість провідних майстрів Першої та Другої шкіл Фонтенбло, а також анонімів школи. Робота

базується на вивченні вітчизняних і зарубіжних мистецтвознавчих джерел, насамперед – французьких, а також на базі власних спостережень автора та матеріалів, зібраних під час поїздок у Францію, відвідання Лувра та Національного музею при замку Фонтенбло. Значну частину інформації люб'язно надано співробітниками музеїв Франції, а також Австрії, Великої Британії, Італії, Канади, Росії, США, Угорщини, України, Швейцарії та мистецтвознавцями - членами міжнародного консорціуму істориків архітектури та мистецтва (КІМА).

Ключові поняття: маньєризм, стиль Фонтенбло, Перша школа, Друга школа, італійці першої та другої хвилі, французьке мистецтво, ренесансові впливи, готичні традиції, олівцевий портрет, міфологічний жанр.

Аннотация

Романенкова Ю.В. Искусство школы Фонтенбло и маньеризм во французском искусстве XVI века.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05 — изобразительное искусство. — Национальная Академия изобразительного искусства и архитектуры, Киев, 2002.

Работа посвящена феномену Первой и Второй школ Фонтенбло, проблеме искусства маньеризма в целом, его национальных вариантов, отличительным чертам собственно французского маньеризма. Наибольшее значение имеет проблема самостоятельности или вторичности стиля, роль отголосков готических традиций в каждом из рассматриваемых отрезков времени, дилемма "Ренессанс—маньеризм", примат итальянских веяний, факт творческого переосмысления и постепенного вытеснения итальянского варианта стиля национальным, французским, появление северного (главным образом — фламандского) влияния, в последствии — отказ и от него.

Основная цель работы — попытка доказать самоценность французского варианта маньеризма в целом, объяснить причины его более или менее быстрого и болезненного отрыва от итальянского влияния в зависимости от жанра искусства, уникальность феномена школы Фонтенбло в контексте западноевропейского искусства данной эпохи.

Отечественные авторы редко обращались к данной проблеме. Существует чрезвычайно мало трудов как в советском, так и в украинском искусствоведении,

содержащих органический анализ как историко-культурной ситуации, так и архитектуры и изобразительного искусства. При создании этих трудов не объединяются разные методы исследования, что лишает возможности составить полную картину развития культуры эпохи.

Следует отметить, что французский «стилевой календарь» отличается специфическими особенностями. Искусствознанию Франции присуща традиция не давать стилистическим периодам специальные названия, а пользоваться при их обозначении именами монархов, правивших в то или иное время. Поэтому возникли “стиль Людовика XIII”, “стиль Генриха IV”. Французские исследователи не очень охотно обращаются к термину “маньеризм”, предпочитая формулировку “стиль Фонтенбло”, имеющий собственное смысловое наполнение и сугубо национальную окраску.

Объектом диссертационной работы является корпус произведений живописи, графики и декоративно-прикладного искусства и архитектурные сооружения Франции XVI в., а также некоторые произведения итальянского искусства того же периода. Прежде всего это работы итальянских художников, выполненные во время их пребывания во Франции. Исследуется ряд работ, хранящихся в музеях Франции, а также Австрии, Великобритании, Италии, Канады, России, США, Украины, Швейцарии.

В первую очередь исследуется творческое наследие Россо Фьорентино, Франческо Приматиччо, Никколо дель Аббате, т.е. итальянских маньеристов “второй волны”, а также французских и фламандских мастеров Первой и Второй школ Фонтенбло – Ангуана Карона, Жана Кузана Старшего и Жана Кузана Младшего, Жана и Франсуа Клуэ, Амбруаза Дюбуа, Мартена Фремине, Туссена Дю Брея, представителей творческой династии дю Мустье.

Отдельным аспектом работы является рассмотрение живописи анонимов Первой и Второй школ Фонтенбло, поскольку анонимные произведения того времени до сих пор оставались мало изученными, хотя они чрезвычайно показательны для формирования характера стиля Фонтенбло.

Хронологические рамки исследования однозначно очертить весьма трудно, так как они расплывчаты. Ученые предлагают различные датировки. Максимально расширив эти границы, можно утверждать, что речь идет о периоде от 20-х годов XVI в. до 30-х годов XVII в. Однако следует учитывать и то, что предпосылки возникновения исследуемого явления возникли уже в конце XV в.,

когда во Франции появились первые итальянские художники. Правда, такие появления были еще стихийными, однако именно они создали благоприятные условия для развития нового стиля во французском искусстве.

Диссертационная работа написана на базе изучения отечественных и западноевропейских литературных источников (главным образом — французских), каталогов собраний, а также с помощью собственных наблюдений, проведенных во время посещений Лувра и Национального музея при замке Фонтенбло. Значительная часть информации любезно предоставлена сотрудниками музеев Франции, а также Австрии, Великобритании, Венгрии, Италии, Канады, России, США, Украины, Швейцарии и членами международного консорциума историков искусства и архитектуры (КИИА).

Ключевые понятия: маньеризм, стиль Фонтенбло, Первая школа, Вторая школа, итальянцы первой и второй волны, французское искусство, ренессансные влияния, готические традиции, карандашный портрет, мифологический жанр.

Annotation

Romanenkova Julia.. School of Fontainebleau and Mannerism in French art of XVIth century. This thesis was written toward to Ph.D. degree in theory and history of art, specialty number 17.00.05 – fine arts. National Academy of Fine Arts and Architecture of Ministry of Culture and Arts of Ukraine, Kyiv, 2002.

The dissertation is dedicated to the phenomenon of the First and Second Schools of Fontainebleau as well as both to the problem of French version Mannerism in general and to its other national variants. The main purpose of this essay is to prove the real value of French variant of this style and its role in the formation of new stage in the culture of France, to analyze the reasons of its isolation from Italian traditions, to explore the character of combination of Italian and Flemish influences on French architecture and fine arts during XVIth century and to demonstrate the unique character of this phenomenon in context of the Western Europe art of this period.

The basis of the dissertation is the information derived from scientific researches by Russian and foreign (first of all — French) authors, from scientific catalogues of exhibitions as well as information, that was kindly given by collaborators of French, Austrian, Italian, Russian, Ukrainian, etc. museums.

Key words: Mannerism, style of Fontainebleau, First and Second Schools, “Italians of the First and Second waves”, French art, Renaissance influence, Gothic traditions, the pencil portrait, mythological genre.

Підписано до друку 01.03.2002 р. Формат 60х90/16.
Ум.друк.арк. 0,9. Обл.-вид.арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 45.

Видавництво "Науковий світ"
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
03150, м.Київ – 150, вул. Горького, 51, оф. 1211.
227-01-89, 419-38-44

АВ 51.207

Мист

Мист

ПЕР